

РИЗОМА В АНГЛОМОВНОМУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ТЕКСТІ: КОГНІТИВНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР

Бистров Я.В.

доктор філологічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0002-6549-8474

У статті розкрито теоретико-методологічні засади дослідження ризоми у постмодерністському тексті з урахуванням досягнень когнітивної лінгвістики і синергетики. Хаотичні та нелінійні, а також просторово-часові зсуви в художній реальності постмодерністського тексту дали змогу виявити фрактальну послідовність вкладених наративів, які відповідають 22 частинам роману Майкла Каннінгема "The Hours" і оприявлюють його фрактальну структуру. Лінгвокогнітивні параметри ризоми і встановлена фрактальна множина текстових подібностей у концептуальній мережі ментальних просторів засвідчили синтез когнітивних та синергетичних принципів аналізу постмодерністського літературного тексту. У статті доведено, що ризома як онтологічна категорія філософії постмодернізму, з одного боку, бере участь у концептуалізації художньої реальності постмодерністського тексту, а з іншого боку, формує фрактальну множину послідовних відгалужень у концептуальній мережі ментальних просторів. Прийом концептуального блендингу (Faucconnier, Turner, 2006) було залучено для профілювання концептуально-сміслових відгалужень концепту СТРАХ у мережі ментальних просторів моделі ризоми. Автор статті доходить висновку, що у родовому просторі організуючим центром виступає наративна ідентичність персонажа у фрактальній макроструктурі постмодерністського тексту. Крім того, ітерація вкладених наративів зумовила появу концептуальної мережі, яка складається із принаймні чотирьох вхідних ментальних просторів і концептуально-сміслових відгалужень концепту СТРАХ: СТРАХ-1→ГОЛОВНИЙ БІЛЬ (вхідний простір 1), СТРАХ-2→ГОЛОС (вхідний простір 2), СТРАХ-3→ДЗЕРКАЛО (вхідний простір 3), СТРАХ-n (вхідний простір n). Як наслідок, множина фрактальних (самоподібних) частин тексту дала змогу розкрити наратотвірний потенціал лінгвосинергетичного принципу ітерації. Виявлена фрактальна множина подібностей у романі Майкла Каннінгема, яка репрезентована концептуально-смісловими відгалуженнями концепту СТРАХ і відтворена у концептуальній мережі ментальних просторів, засвідчує лінгвокогнітивну специфіку моделі ризоми.

Ключові слова: *постмодерністський текст, ризома, когнітивна лінгвістика, синергетика, фрактал, концепт, концептуальний блендинг, ітерація.*

РИЗОМА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПОСТМОДЕРНИСТСКОМ ТЕКСТЕ В КОГНИТИВНО-СИНЕРГЕТИЧЕСКОМ ОСВЕЩЕНИИ

Быстров Я.В.

доктор филологических наук, профессор,
Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника

В статье обоснованы теоретические и методологические положения исследования ризомы в постмодернистском тексте с учетом достижений когнитивной лингвистики и синергетики. Хаотические и нелинейные, а также пространственно-временные смещения в художественной реальности постмодернистского текста дали возможность установить фрактальную последовательность вложенных нарративов, соответствующих 22 частям романа Майкла Каннингема "The Hours" и формирующих его фрактальную структуру. Лингвокогнитивные параметры ризомы и установленное фрактальное множество

текстових подобий в концептуальній мережі ментальних просторів підтвердили синтез когнітивних і синергетических принципів аналізу постмодерністського літературного тексту. В статті доведено, що ризома як онтологічна категорія філософії постмодернізму, з однієї сторони, бере участь в концептуалізації художественної реальності постмодерністського тексту, а з іншої сторони, формує фрактальне множинство послідовних відгалужень в концептуальній мережі ментальних просторів. Приєм концептуального блендинга (Fauconnier, Turner, 2006) був використаний з метою профілювання концептуально-смыслових відгалужень концепта СТРАХ в мережі ментальних просторів моделі ризоми. Автор статті робить висновок про те, що в родовому просторі організуючим центром виступає нарративна ідентичність персонажа в фрактальній макроструктурі постмодерністського тексту. Крім того, ітерація вложений нарративів обумовила появу по крайній мірі чотирьох входних ментальних просторів і концептуально-смыслових відгалужень концепта СТРАХ: СТРАХ-1→ГОЛОВНА БОЛЬ (входне простір 1), СТРАХ-2→ГОЛОС (входне простір 2), СТРАХ-3→ЗЕРКАЛО (входне простір 3), СТРАХ-n (входне простір n). Відповідно, множинство фрактальних (самоподібних) частин тексту дало можливість розкрити нарратообразуючий потенціал лінгвосинергетического принципу ітерації. Виявлене фрактальне множинство подобий в романі Майкла Каннінгема, представлене концептуально-смысловими відгалуженнями концепта СТРАХ в концептуальній мережі ментальних просторів, підтверджує лінгвокогнітивну специфіку моделі ризоми.

Ключові слова: постмодерністський текст, ризома, когнітивна лінгвістика, синергетика, фрактал, концепт, концептуальний блендинг, ітерація.

RHIZOME IN ENGLISH-LANGUAGE POSTMODERN TEXT FROM COGNITIVE AND SYNERGETIC PERSPECTIVES

Yakiv Bystrov

Doctor of Philology, Professor,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The article deals with theoretical and methodological bases of the rhizome in the postmodern text with the focus on the achievements of cognitive linguistics and synergetics. Chaotic and non-linear as well as temporal and spatial shifts in the fictional reality of the postmodern text enabled to elicit a fractal sequence consisting of 22 embedded narratives in Michael Cunningham's The Hours. From a cognitive linguistics perspective the rhizome model and fractal textual similarities in the conceptual network of mental spaces verified the synthesis of cognitive and synergetic principles of postmodern literary text analysis. This research claims that the rhizome as an ontological category of postmodern philosophy, on the one hand, participates in the conceptualization of fictional reality in the postmodern text, and on the other hand, it constitutes a fractal ensemble of sequential embranchments in the conceptual network of mental spaces. The technique of conceptual blending (Fauconnier, Turner, 2006) was used to give prominence to conceptual and semantic embranchments of FEAR concept in the conceptual network of mental spaces of the rhizome. The author comes to the conclusion that in the generic space the character's narrative identity is defined as its organizing centre. In addition, the iteration process of embedded narratives resulted from minimally four input mental spaces as well as conceptual and semantic embranchments of FEAR, namely FEAR-1→HEADACHE (input 1), FEAR-2→VOICE (input 2), FEAR-3→MIRROR (input 3), FEAR-n (input n). Consequently, an ensemble of similarities in Cunningham's The Hours represented by conceptual and semantic embranchments of FEAR in the conceptual network of mental spaces reveals the specific features of the rhizome from a cognitive linguistics perspective.

Key words: postmodern text, rhizome, cognitive linguistics, synergetics, fractal, concept, conceptual blending, iteration.

Вступ. Вплив постнекласичної науки на розвиток сучасної лінгвістики тексту надзвичайно великий, що пояснює відмову від уявлення про світ як про ригідний універсум. Хаос, нестійкість, нелінійність, невизначеність і визнання постійно змінної, багатоваріантної і нескінченно складної дійсності спричинили появу постструктуралізму і заклали підвалини ідеології постмодернізму. Як наслідок, методологічні засади постструктуралізму поступово розширилися до меж нелінійної динаміки й самоорганізації, які враховують синергетичні концепції і, відтак, синергетичний вектор розвитку сучасної лінгвістики тексту.

Зростання наукового інтересу до нових дослідницьких орієнтирів лінгвістики тексту, потреба у сучасних мовознавчих дослідженнях, орієнтованих на встановлення специфіки лінгвокогнітивних параметрів тексту і когнітивного процесу наратотворення загалом, серед яких особливе місце належить синергетиці тексту, визначають **актуальність** обраної теми.

За останні десятиліття термінологічний апарат синергетики, який поступово інтегрувався у нові галузі науки, починає ставати об'єктом зацікавлень науковців у царині лінгвістики тексту. Насамперед це стосується досліджень синергетичної сутності мови, когнітивних аспектів (пост)модерністського текстотворення крізь призму поняттєвого апарату синергетики (Бабелюк, 2010; Бистров, 2016; Вороб'єва, 2010; Домброван, 2013; Москальчук, 2003; Олизько, 2010; Пихтовникова, 2015), а також встановлення художньо-естетичного й лінгвістичного змісту понять синергетики в аспекті самоорганізації текстових побудов, фрактальної поетики і дослідження системної природи ідіолекту письменника (Бартосяк, 2006; Бровко, 2012; Бронник, 2009; Луцак, 2010; Мамалига, 2006; Пономаренко, 2006; Moskvichova, 2020; Wenaus, 2011).

Принцип фрактальності, який безперечно має синергетичне підґрунтя і генерується настановами постструктуралізму, видається цілком перспективним для аналізу художнього тексту, оскільки передбачає його різновекторне прочитання, а також функціонування сукупності різних його фрагментів у вигляді динамічних нелінійних структур, що можуть повторюватися, випускатися, чи розташовуватися у зворотному порядку.

Фрактал (від лат. дієсл. *fragere* – ламати, створювати фрагменти неправильної форми, а також лат. прикм. *fractus* – роздрібнений, ламаний, який складається з фрагментів), повторюючись у кожній своїй частині і в частині цих частин, змінюючись у масштабах, але зберігаючи свою структуру, стає “одним із способів опису явищ й інструментом, який полегшує осмислення і сприйняття самоподібності” (Галушко, 2014: 112). Звідси випливає, що особливість літературного, насамперед постмодерністського тексту (далі – ПТ) на рівні його фрактальної організації, забезпечується розгортанням його актуалізованих частин, які повторюють загальну структуру тексту на різних його проміжках.

Ілюструючи постмодерністські концепції у їхньому стосунку до оповідного тексту, поняття *ризом* порівняно мало використовувалося для аналізу та інтерпретації літературного тексту. Сам термін (франц. *rhizome* – кореневище) запозичений філософами з ботаніки і уведений Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі у книзі “Ризома” для характеристики сучасної постмодерністської естетики. Цей

принцип є утіленням нового типу естетичних зв'язків – нелінійних, хаотичних, безструктурних, неієрархічних, множинних, заплутаних.

Практики постмодерністської парадигми поступово проникли до поняттєвого апарату синергетики і когнітивної лінгвістики. Зокрема, фрактал, функція якого полягає у забезпеченні самоорганізації об'єктів і здатності до постійного розгортання, а також ризомна як альтернативна модель, “яка не припиняє множитися і заглиблюватися, а також як про процес, який не припиняє продовжуватися, розвиватися і відновлюватися” (Делез, Гваттари, 2010: 16), відкривають цілком реальні перспективи для аналізу ПТ. В широкому сенсі, застосування структур синергетики розширює горизонти аналізу ПТ. Як зауважує Б. Жанг, вже “сам факт появи постмодерністського твору витісняє традиційні уявлення про сюжет, персонаж, час і місце, точку зору через появу нових проблем, які стосуються організації, нарративного напруження, текстуальних взаємодій” (Zhang, 1993: 91).

Можна припустити, що одним із способів організації ПТ слугує ризомна траєкторія фрактальності, де має місце поліцентризм (множинна структура), де відсутня симетрія, упорядкованість та логічність викладу (Бартосяк, 2006: 4). Автори “Енциклопедії постмодернізму”, наприклад, з-поміж характерних принципів ризом виокремлюють їхню ацентричність і відсутність ієрархічної будови (Енциклопедія постмодернізму, 2003: 362).

Пропоноване дослідження має на меті розкрити когнітивно-синергетичні параметри ризоми в англійському постмодерністському тексті.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження англійського ПТ з урахуванням досягнень когнітивної лінгвістики і синергетики.

2. На основі принципу ітерації виявити множинну фрактальну подібність у вкладених нарративах, які беруть участь у розкритті фрактальної структури роману М. Каннінгема “The Hours”.

3. Висвітлити лінгвокогнітивні ознаки моделі ризоми у концептуальній мережі ментальних просторів у романі “The Hours”.

Отже, процес осягнення сучасних підходів до аналізу ПТ вирізняється тенденцією до органічного поєднання філософської, гуманітарної та природничо-наукової методологій. Радикальна альтернатива у стосунку до замкнених і статичних структур дає підстави для інтегрування фрактальної моделі ризоми в лінгвістику тексту. Як результат, теорія динамічного хаосу постає загальнометодологічною настановою синергетики, яка уможлиблює упорядкованість структури тексту й узгоджену взаємодію його частин, а також передбачає процес творення фрактальних (самоподібних) структур тексту з метою опису його внутрішньосистемної організації.

Методи дослідження. Інтегрування синергетичних структур і принципів в когнітивну лінгвістику зорієнтоване на перегляд засадничих категорій лінгвістики тексту і відповідно розкриття лінгвокогнітивного потенціалу художнього тексту як складної нелінійної цілісності у частині актуалізації когнітивних механізмів утворення його самоподібних сегментів.

На смисловому рівні інтерпретації фрактальний аналіз макроструктури тексту передбачає найперше виокремлення повторюваних частин оповіді. На структурному рівні відбувається відбір тих тотожних сегментів, які на основі принципу ітерації можна інтерпретувати “крізь ризоматичне плетиво численних інтертекстів, цитат, алюзій та квазіалюзій, культурних кодів, символів” (Бабелюк, 2013: 8), адже у широкому контексті будь-який постмодерністський твір можна розглядати як місце перетину його фрактально організованих частин.

Ризомна траєкторія фрактальності тексту полягає у відтворенні на кожному з нескінченного числа внутрішніх рівнів структури тотожних або подібних контекстуальних сегментів (ризомних ниток), які абсолютно або приблизно повторюють конфігурацію цілого тесту. Як наслідок, ризома, яка будується за фрактальним принципом ітерації, засвідчує фрактальний потенціал ПТ. Крім того, у зображеній реальності ПТ роману М. Каннінгема хаотичні та нелінійні зсуви разом із просторово-часовими зміщеними планами постають у вигляді фрактальних вкладених наративів, які відповідають 22 частинам роману.

З огляду на *метод ризомного моделювання* встановлено специфіку смислових відгалужень концепту СТРАХ, які змінюють ракурс мовної концептуалізації зображеної реальності літературного тексту у виявленому нелінійному чергуванні вкладених наративів.

Лінгвокогнітивну специфіку фрактальної структури постмодерністського роману Майкла Каннінгема “The Hours” увиразнюють концептуально-смислові відгалуження концепту СТРАХ в концептуальній мережі ментальних просторів. Використання *прийому концептуального блендингу* для побудови концептуальної мережі ментальних просторів моделі ризоми уможливило профілювання концепту СТРАХ з його концептуально-смисловими відгалуженнями, а за допомогою процесу *специфікації* виявлено фрактальні подібності у макроструктурі аналізованого тексту.

Результати та обговорення. Фрактальна структура роману М. Каннінгема “The Hours” репрезентована у вигляді “трикутника” жіночих образів, трьох життєвих історій головних персонажів, які, немов нитками ризоми нехронологічно чергуються у 22 вкладених наративах, але кожен з яких пов’язаний з романом Вірджинії Вулф “Місіс Деллоуей” (дослідження ризоми частково викладено в монографії автора “Англомовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики” (Бистров, 2016).

Отже, зазначені сюжетні лінії роману Майкла Каннінгема стосуються:

- (1) письменниці Вірджинії Вулф, у якої народжується задум роману про місіс Деллоуей у 1923 році;
- (2) домогосподарки Лаури Браун, яка проживає в Каліфорнії (1949 рік) і намагається віднайти час для прочитання роману Вулф;
- (3) Клариси Воган (прямо пропорційна подібність до образу Клариси Деллоуей з однойменного роману В. Вулф), яка мешкала в Нью-Йорку наприкінці ХХ століття.

Три характери, три іпостасі жіночого буття (одна не є точною копією іншої) водночас знаходяться у різних площинах дійсності (реальній, трансформованій і

вигаданій), у різних темпоральних зрізах, однак усіма “нитками” пов’язаними із внутрішнім світом Вірджинії. Зазначені чинники цілком відповідають фрактальній сутності ПТ як синергетичної системи, яка постулює відкритість до інтертексту, вільні компіляції, авторську релятивність, множинність точок зору оповідачів та альтернативні інтерпретації. Нелінійні плани оповіди виявлено в неритмічному чергуванні вкладених наративів у 22 повторюваних назвах частин роману “The Hours”. Їхні назви відповідають трьом сюжетним лініям, які розміщені у вигляді послідовності вкладених частин (наративів) (на рис. 1 цифрами позначено нумерацію частин роману):

1	-----	“Mrs. Dalloway”	1
2	-----	“Mrs. Woolf”	2
3	-----	“Mrs. Brown”	3
4	-----	“Mrs. Dalloway”	4
5	-----	“Mrs. Woolf”	5
6	-----	“Mrs. Brown”	6
7	-----	“Mrs. Woolf”	7
8	-----	“Mrs. Dalloway”	8
9	-----	“Mrs. Brown”	9
10	-----	“Mrs. Woolf”	10
11	-----	“Mrs. Dalloway”	11
12	-----	“Mrs. Brown”	12
13	-----	“Mrs. Woolf”	13
14	-----	“Mrs. Dalloway”	14
15	-----	“Mrs. Woolf”	15
16	-----	“Mrs. Dalloway”	16
17	-----	“Mrs. Brown”	17
18	-----	“Mrs. Dalloway”	18
19	-----	“Mrs. Brown”	19
20	-----	“Mrs. Woolf”	20
21	-----	“Mrs. Brown”	21
22	-----	“Mrs. Dalloway”	22

Рис. 1. Фрактальна розмірність сюжетної послідовності подій у вкладених наративах (за романом М. Каннінгема “The Hours”)

Зображена на рис. 1 сюжетна послідовність подій у житті трьох персонажів роману набуває фрактальної розмірності, оскільки події, які викладені на початку роману (починаючи з прологу), чергуються між собою в інших частинах і повторюються кожні дві-три наступні частини.

Варіативність фрактальних подібностей у романі М. Каннінгема засвідчує поліфонія голосів і темпоральних планів. М. Бахтін стверджував, що роман “утворює не просто єдність однієї свідомості, яка у вигляді об’єктів увібрала в себе інші свідомості, а єдність взаємодії декількох свідомостей, з яких жодна не стала до кінця об’єктом іншої; така взаємодія не дає споглядачеві упевненості в

об'єктивації усієї події за звичайним монологічним типом (сюжетно, лірично чи пізнавально), як наслідок, вона робить споглядача учасником. Роман не тільки не забезпечує жодної надійної підтримки поза діалогічним світом для третьої монологічно всеосяжної свідомості, навпаки, у романі все будується так, щоб діалогічне протистояння опинилося у безвихідному становищі” (переклад наш. – Я.Б.). (Бахтин, 2017: 13).

Я. Бистров і Н. Телегіна, застосовуючи діалогічну концепцію М. Бахтіна для аналізу музичних форм роману Тоні Моррісон *A Mercy*, уналежнюють поліфонічну нарацію до “розмаїття голосів, які оприявлюють одночасні лінії незалежного мотиву, що з'єднує їх в єдине ціле” (Bystrov, Telegina, 2020: 284). Відповідно, поліфонію досліджуваного роману із множинними точками зору, численними діалогами, передорученим мовленням репрезентовано у фрактальній ризомі, яка своїми нитками просякає буденне життя трьох протагоністок й уміщується в один день життя оповідача. З одного боку, нерівномірна структура роману М. Каннінгема на рівні різних регістрів створює його поліфонію, адже у зображенні автором суперечливі ментальні вияви внутрішнього стану Вірджинії Вулф (частина “Mrs. Woolf”) втручаються “голоси” двох інших жіночих персонажів, які описані відповідно у частинах “Mrs. Brown” and “Mrs. Dalloway”. З іншого боку, таке чергування сюжетних ліній свідчить про фрактальну сутність ризоми в оповідній структурі роману М. Каннінгема, яка будується шляхом установаження системи послідовних концептуально-сміслових відгалужень і “переходу з одного плану в інший” (Любарець, 2006: 60).

У цій статті фрактальна організація ризомної моделі представлена у формі переплетених фактів буденного життя Вірджинії, зокрема, її шлюбу, проблем із прислугою, стосунків зі старшою сестрою, а найважливіше – із своєрідним сприйняттям навколишнього світу, боротьбою із душевною хворобою. Усе це висвітлює ризомні “нитки” (версії) способу буття божевільних думок Вірджинії, її літературного смаку, заплутаних ходів свідомості, схильності до депресій та ін. “Несиметричне” сприйняття страху, хвороби, болю відбувається за аналогією ризомного розташування, де фрактальні відгалуження концепту СТРАХ відображають внутрішній світ Вірджинії Вулф.

Як наслідок, ризома стає не тільки “лінгвофілософським засобом” (Николаева, 2014: 115) концептуалізації дійсності, а й перетворюється на інструмент, за допомогою якого за видимим “хаосом” вибудовується цілісна концептуальна мережа. Принципові характеристики побудови ризоми, яка “зроблена не з одиниць, а з вимірів, чи радше, з рухомих напрямків, у якої немає ні початку, ні кінця, але завжди є середина, з якої вона росте” (Делез, Гваттари, 2010: 37), дають підстави для застосування ітераційного алгоритму розгортання концептуально-сміслових відгалужень концепту у фрактальній макроструктурі ПТ.

Так, з одного боку, концепт СТРАХ, який у термінах синергетики позначається як когнітивна самоподібна структура, утворює концептуальну мережу ментальних просторів за Ж. Фоконьє і М. Тернером (Fauconnier, Turner,

2006). З іншого боку, концептуально-сміслові відгалуження утворюють множину ризомних переплетень СТРАХ-1, СТРАХ-2, СТРАХ-3, де ГОЛОВНИЙ БІЛЬ є першим концептуально-смісловим відгалуженням (де односторонньою стрілкою → позначено відгалуження), інше ж концептуально-сміслові відгалуження ГОЛОС стає уподібненням попереднього і переходить до наступного, нового концептуально-сміслового відгалуження ДЗЕРКАЛО і т.д. (рис. 2.). Як бачимо, утворені ментальні простори концептуальної мережі у вигляді концептуально-сміслових відгалужень профілюють концепт СТРАХ, який виконує функцію формотвірного параметра ПТ і яким визначається “мультимасштабна розмірність” (Вороб'єва, 2010: 61) ризомних переплетень у діапазоні концептуально-сміслових відгалужень.

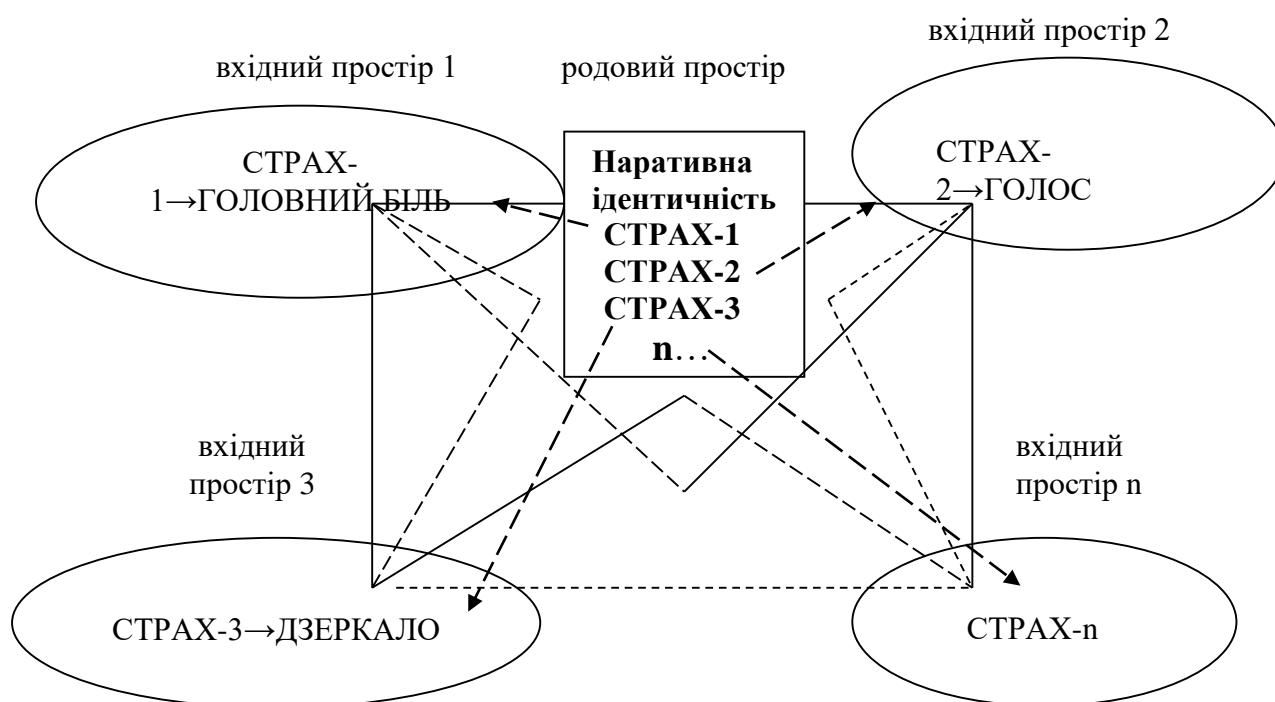

Рис. 2. Концептуальна мережа ментальних просторів моделі ризому з фрактальними подібностями (за романом М. Каннінгема "The Hours")

Залучення процедури відтворення початкового значення фрактальних подібностей концепту СТРАХ у концептуальній мережі ментальних просторів свідчить про лінгвокогнітивну специфіку моделі ризому у досліджуваному ПТ. Так, концептуальну мережу формують щонайменше п'ять ментальних просторів моделі ризому. У родовому просторі організуючим центром виступає наративна ідентичність персонажа, а процес ітерації вкладених наративів стає результатом появи концептуальної мережі, яка складається із чотирьох вхідних ментальних просторів і концептуально-сміслових відгалужень концепту СТРАХ: СТРАХ-1→ГОЛОВНИЙ БІЛЬ (вхідний простір 1), СТРАХ-2→ГОЛОС (вхідний простір 2), СТРАХ-3→ДЗЕРКАЛО (вхідний простір 3), СТРАХ-n (вхідний простір n).

Кожне із виявлених концептуально-сміслових відгалужень концепту СТРАХ потребує докладного аналізу (в дужках зазначена кількість досліджених текстових фрагментів).

СТРАХ-1→ГОЛОВНИЙ БІЛЬ (5).

У версії роману М. Каннінгема Вірджинія постійно страждає від нападів головної болю, відчуває фізичний і душевний неспокій, стоячи перед дилемою життя і смерті. Головний біль підступає зненацька, немов дощ, що розчиняється в її уяві, а потім знову повторюється, немов літаки-бомбардувальники, що з'явилися в небі:

(1) *The voices are back and the headache is approaching as surely as rain, the headache that will crush whatever is she and replace her with herself. The headache is approaching and it seems (is she or she is not conjuring them herself?) that bombers have appeared again in the sky* (Cunningham, 1999: 4).

(2) *The voices are here, the headache is coming, and if she restores herself to the care of Leonard and Vanessa they won't let her go again, will they? She decides to insist that they let her go* (Cunningham, 1999: 5).

З одного боку, В. Вулф усвідомлює, що мусить побороти фізичні і моральні сумніви хоча б для завершення своїх творчих пошуків, а з іншого, в частині "Mrs. Woolf" їй стає лячно від нападів головного болю. Страх пронизує її тіло і "заселяє" душу, немов вірусні хвороби:

(3) *First come the headaches, which are not in any way ordinary pain. They infiltrate her. They inhabit rather than merely afflict her, the way viruses inhabit their hosts* (Cunningham, 1999: 70).

(4) *She stiffens. No, it's the memory of the headache, it's her fear of the headache <...>* (Cunningham, 1999: 164).

Проте Вірджинія має намір ще попрацювати, незважаючи на напади головного болю, вона попри все намагається налаштувати себе на творчість, пов'язану із написанням книг, щоб підтвердити свій письменницький талант:

(5) *She works, always, against the fear of relapse* (Cunningham, 1999: 70).

Як бачимо, у смисловому відгалуженні СТРАХ-1→ГОЛОВНИЙ БІЛЬ змістовий потенціал лексеми *headache* набуває нових контекстуальних значень і програмує подальше смислове відгалуження концепту: страх перед нападами головного болю, який може наблизитися (*the headache is approaching, the headache is coming*), тиснути (*crush*), проникати (*infiltrate*), заселятися (*inhabit*) і, нарешті, спричиняти страждання (*afflict*).

СТРАХ-2→ГОЛОС (4).

Вже у пролозі до роману зображені страждання Вірджинії через відчуття сторонніх звуків. Перед здійсненням суїциду Вірджинія відчуває безсилля в боротьбі проти власного божевілля через ці постійні нерозбірливі буркотіння:

(1) *She has failed, and now the voices are back, muttering indistinctly just beyond the range of her vision, behind her, here, no, turn and they've gone somewhere else* (Cunningham, 1999: 4).

(2) *The voices are back and the headache is approaching as surely as rain, the headache that will crush whatever is she and replace her with herself* (Cunningham, 1999: 4).

Вірджинія переконує себе в тому, що потрібно не тільки уникати переслідувань дивних “голосів”, а й прагнути до чогось приємного і світлого. Як результат, ці “голоси” означають не що інше, як власний страх, стаючи передумовою для морального самознищення, втрати впевненості і, нарешті, непереборного бажання померти:

(3) *The voices murmur behind her* (Cunningham, 1999: 3).

(4) *When she's crossed over to this realm of relentless brilliance, the voices start. They are indistinct but full of meaning, undeniably masculine, obscenely old. They are angry, accusatory, disillusioned* (Cunningham, 1999: 71).

Нерозбірливі звуки й голоси у смисловому відгалуженні СТРАХ-2→ГОЛОС стають основою для подальших смислових відгалужень концепту СТРАХ, адже відчуття страху закорінене не тільки в почутих нерозбірливих звуках (*the voices murmur, muttering indistinctly*), а в тих, які у Вірджинії асоціюються із чоловічою статтю (*masculine*), старістю (*old*), злістю (*angry*), звинуваченням (*accusatory*) і руйнівною силою (*disillusioned*).

СТРАХ-3→ДЗЕРКАЛО (3).

Порівнюючи себе із сестрою Кларисою Воган, Вірджинія відмовляється навіть поглянути на себе у дзеркало через відчуття страху, що виявляється у категоричному небажанні змінити свою зовнішність:

(1) <...> *She does not look directly into the oval mirror that hangs above the basin* (Cunningham, 1999: 30).

Вірджинія постає жінкою, яка не сприймає свого фізичного занепаду, який віддзеркалюється не у світлі, а, навпаки, у темряві, у якій за нею стежать свиноподібні очі і переслідує чиєсь важке приглушене дихання:

(2) *She is aware of her reflected movements in the glass but does not permit herself to look. The mirror is dangerous; it sometimes shows her the dark manifestation of air that matches her body, takes her form, but stands behind, watching her, with porcine eyes and wet, hushed breathing* <...> (Cunningham, 1999: 31).

У той час коли Вірджинія відмовляється дивитись у дзеркало через відчуття страху, вона водночас заперечує і приховує свого справжнього ества, боїться визнати себе іншою, а також не сприймає “темних сторін” свого буття, які ведуть до безповоротного божевілля. Врешті-решт вона вже й не може змиритися із власним фізичним занепадом:

(3) *She, Virginia, could be a girl in a new dress, about to go down to a party, about to appear on the stairs, fresh and full of hope. No, she will not look in the mirror* (Cunningham, 1999: 31).

У концептуально-смисловому відгалуженні СТРАХ-3→ДЗЕРКАЛО лексема *mirror* має символічне значення. Дзеркало приховує страх і небезпеку, через які страждає фізичний стан (наприклад, *the mirror is dangerous, the dark manifestation of air*), і як наслідок, відмова визнати невпинний занепад свого душевного стану (*she does not permit herself to look, she will not look in the mirror*).

Фрактальні відгалуження у концептуальній мережі ризоми співвідносять різні рівні подібностей певних предметів та явищ, які послідовно змінюють ракурс концептуалізації. Наприклад, страх уподібнюється головному болю, відчуття страху досягається через почуті дивні звуки чи, навіть, дзеркальне відображення страху у темряві і т.ін. Ці різномасштабні за формою, але подібні за змістом структури посилюють фрактальність ризоми, де “не існує ні більшого цілого, ні меншої частини і яка керується принципом подібності” (Николаева, 2014: 117), що дає підстави стверджувати про різноплановий ризомний характер страждань персонажа.

Концептуальна мережа, де ключовим концептом є СТРАХ, об’єктивується через ітерацію його концептуально-сміслових відгалужень. Концептуально-сміслові відгалуження актуалізують сенсорні образи сприйняття дійсності персонажем: страх перед душевною хворобою, страх перед майбутнім, страх через повернення на попереднє місце проживання, страх перед викриттям своєї сексуальної орієнтації і т. ін.

Висновки. Синтез когнітивного та синергетичного вимірів аналізу дав змогу охопити багатогранні ракурси досліджуваного об’єкта. Ризома як онтологічна категорія філософії постмодернізму, з одного боку, бере участь у концептуалізації художньої реальності ПТ, а з іншого боку, модель ризоми залучена до формування фрактальної множини послідовних відгалужень у концептуальній мережі ментальних просторів. Виявлені фрактальні (самоподібні) частини тексту засвідчують наратотвірний потенціал лінгвосинергетичного принципу ітерації. Лінгвокогнітивна специфіка моделі ризоми у романі М. Каннінгема “The Hours” репрезентована фрактальною множиною подібностей, яка складається із щонайменше чотирьох концептуально-сміслових відгалужень концепту СТРАХ і відтворена у концептуальній мережі вхідних ментальних просторів. Модель ризоми в дослідженому ПТ має усі ознаки фрактальності, оскільки будь-який структурний фрагмент тексту (його частина) своєю так званою “безструктурністю” повторює макроструктуру тексту. У подальших розвідках напрацьована методика встановлення когнітивно-синергетичних параметрів художнього тексту розширить межі застосування принципів і категорій синергетики у частині фрактального моделювання макроструктури різножанрових текстів.

Список літератури

- Бабелюк О.А. Способи постмодерністського текстотворення крізь призму полістилістики. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2013. Вип. 1. С. 5-16.
- Бабелюк О.А. Стилістичні засоби і прийоми крізь призму лінгвосинергетики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2010. Т. 14, № 1. С. 7-21.
- Бартосяк М. Застосування теорії хаосу в літературознавчих дослідженнях. *Література. Теорія. Методологія*. Пер. з польськ. С. Яковенка / упор. і наук. ред. Д. Уліцької. Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. С. 447-469.
- Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского. Москва: Азбука. Азбука-Аттикус, 2017. 416 с.
- Бистров Я. Англомовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2016. 320 с.

- Бровко О. О. Вставна новела в українській літературі: типологія і модифікації: дис. доктора філол. наук: спец. 10.01.06. Київ, 2012. 509 с.
- Бронник Л.В. О фрактальном самоподобии в языке. *Известия Волгоградского государственного педагогического ун-та. Сер. Филологические науки*. 2009. № 10(44). С.15-19.
- Воробьёва О. П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф: модусы, фракталы, фузии. *Когниция, Коммуникация, Дискурс*. 2010. № 1. С. 47-74.
- Галушко Т.Г. Фрактальная интерпретация в лингвистике. *Вестник Амурского государственного университета. Сер. Гуманитарные науки*. 2014. Вып. 66. С. 85-92.
- Делез Ж., Гваттари Ф. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения. Екатеринбург: У-Фактория; Москва: Астрель, 2010. 895 с.
- Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики: монография. Одесса: КП ОГТ, 2013. 346 с.
- Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. пер. О. Шевченко. Київ: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. 503 с.
- Луцак С.М. Домінанта як ментальне осердя художньо-естетичного процесу (на матеріалі української літератури межі ХІХ–ХХ століть): монографія; наук. ред. Р.Т. Гром'як. Івано-Франківськ: Фоліант, 2010. 400 с.
- Любарець Н. Рецепт прози Вирджинії Вулф у романі Майкла Каннінгема "Години". *Слово і Час*. 2006. № 7. С. 56-61.
- Мамалига А. Комунікативно-текстові побудови в проекції синергетики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Журналістика*. Київ, 2006. № 14. С. 5-9.
- Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс. Москва: УРСС, 2003. 296 с.
- Николаева Е.В. От ризомы и складки к фрак талу. *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2014. № 2. С. 114-120.
- Олизько Н.С. Синергетические механизмы реализации интердискурсивных отношений. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2010. № 1. С. 66-73.
- Пихтовникова Л.С. Самоорганизация когнитивной системы при создании речевого произведения: преимущества и ограничения. *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2015. Вип. 1(34). С. 115-125.
- Пономаренко И. Н. Фрактальные параметры нелинейного пространства текста. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Филология"*. 2006. № 2. Т. 19(58). С. 238-241.
- Bystrov Y., Telegina N. Polyphony of Tony Morrison's A Mercy: The Fugal Form. *Neophilologus*. 2020. Vol. 104(2). P. 283-300. <https://doi.org/10.1007/s11061-019-09622-9>
- Cunningham M. The Hours. London: Fourth Estate, 1999. 228 p.
- Fauconnier G., Turner M. Mental spaces: Conceptual Integration Networks. *Cognitive Linguistics: Basic Readings* / D. Geeraerts, ed. Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2006. P. 303-371.
- Moskvichova O.A. The Design of the Fractal Poetical Model of the World (Based on the British Poetry of the XX–XXI Centuries). *Modern Researches in Philological Sciences: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. P. 217-238.
- Wenaus A. Fractal Narrative, Paraspace, and Strange Loops: The Paradox of Escape in Jeff Noon's Vurt. *Science Fiction Studies*. 2011. Vol. 38, No. 1. P. 155-174.
- Zhang B. Paradox of Chinese Boxes: Textual Heterarchy in Postmodern Fiction. *Canadian Review of Comparative Literature*. 1993. Vol. 20. No. 1 & 2. P. 89-102.

References

- Babeliuk O.A. (2013). Sposoby postmodernistskoho tekstotvorennia kriz pryzmu polistylistyky. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*, 1, 5-16.
- Babeliuk O.A. (2010). Stylistychni zasoby i pryomy kriz pryzmu lnhvosynerhetyky. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lnhvistychnoho universytetu. Serii Filolohiia*, 14(1), 7-21.

- Bartosiak M. (2006). Zastosuvannia teorii khaosu v literaturoznavchykh doslidzhenniakh. *Literatura. Teoriia. Metodolohiia*. Per. z polsk. S. Yakovenka. Upor. i nauk. red. D. Ulitskoi. Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akademiia", 447-469.
- Bahtin M. (2017). Problemy pojetiki Dostoevskogo. Moskva: Azbuka. Azbuka-Attikus.
- Bystrov Ya. (2016). Anhlomovnyi biohrafichniy naratyv u vymirakh kohnityvnoi linhvistyky i synerhetyky: monohrafiia. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Vydavets Kushnir H.M.
- Brovko O.O. (2012). Vstavna novela v ukrainskii literaturi: typolohiia i modyfikatsii: dys. doktora filol. nauk: spets. 10.01.06. Kyiv.
- Bronnik L.V. (2009). O fraktal'nom samopodobii v jazyke. *Izvestija Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo un-ta. Ser. Filologicheskie nauki*, 10(44), 15-19.
- Vorobyova O.P. (2010). Slovesnaja golografija v pejzazhnom diskurse Virdzhinii Vulf: modusy, fraktaly, fuzii. *Kognicija, Kommunikacija, Diskurs*, 1, 47-74.
- Galushko T.G. (2014). Fraktal'naja interpretacija v lingvistike. *Vestnik Amurskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. Gumanitar. Nauki*, 66, 85-92.
- Delez Zh., Gvattari F. (2010). Tysjacha plato: Kapitalizm i shizofrenija. Ekaterinburg: U-Faktorija; Moskva: Astrel'.
- Dombrovan T.I. (2013). Jazyk v kontekste sinergetiki: monografija. Odessa: KP OGT.
- Entsyklopediia postmodernizmu (2003). Za red. Ch. Vinkvista ta V. Teilora; per. z anhl. V. Shovkun; nauk. red. per. O. Shevchenko. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".
- Lutsak S.M. (2010). Dominanta yak mentalne oserdia khudozhno-estetychnoho protsesu (na materialii ukrainskoi literatury mezhi XX–XXI stolit): monohrafiia; nauk. red. R.T. Hrom'iak. Ivano-Frankivsk: Foliant.
- Liubarets N. (2006). Retseptsiia prozy Virdzhynii Vulf u romani Maikla Kanninhema "Hodyny". *Slovo i Chas*, 7, 56-61.
- Mamalyha A. (2006). Komunikatyvno-tekstovi pobudovy v proektsii synerhetyky. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Zhurnalistyka*, 14, 5-9.
- Moskal'chuk G.G. (2003). Struktura teksta kak sinergeticheskij process. Moskva: URSS.
- Nikolaeva E.V. (2014). Ot rizomy i skladki k fraktalu. *Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federal'nogo universiteta. Serija: Gumanitarnye i social'nye nauki*, 2, 114-120.
- Oliz'ko N.S. (2010). Sinergeticheskie mehanizmy realizacii interdiskursivnyh otnoshenij. *Voprosy kognitivnoj lingvistiki*, 1, 66-73.
- Pihtovnikova L.S. (2015). Samoorganizacija kognitivnoj sistemy pri sozdanii rechevogo proizvedenija: preimushhestva i ogranichenija. *Zapiski z romano-germans'koi filologii*, 1(34), 115-125.
- Ponomarenko I.N. (2006). Fraktal'nye parametry nelinejnogo prostranstva teksta. *Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Serija "Filologija"*, 2, Vol. 19(58), 238-241.
- Bystrov Y., Telegina N. (2020). Polyphony of Tony Morrison's A Mercy: The Fugal Form. *Neophilologus*, 104(2), 283-300. <https://doi.org/10.1007/s11061-019-09622-9>
- Cunningham M. (1999). The Hours. London: Fourth Estate.
- Fauconnier G., Turner M. (2006). Mental spaces: Conceptual Integration Networks. *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. D. Geeraerts, ed. Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 303-371.
- Moskvichova O.A. (2020). The Design of the Fractal Poetical Model of the World (Based on the British Poetry of the XX–XXI Centuries). *Modern Researches in Philological Sciences: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 217-238.
- Wenaus A. (2011). Fractal Narrative, Paraspaces, and Strange Loops: The Paradox of Escape in Jeff Noon's Vurt. *Science Fiction Studies*, Vol. 38, No. 1, 155-174.
- Zhang B. (1993). Paradox of Chinese Boxes: Textual Heterarchy in Postmodern Fiction. *Canadian Review of Comparative Literature*, Vol. 20. No. 1 & 2, 89-102.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2020 р.